

AKADÉMIA KLASICKEJ EKONÓMIE 2010

Centrálne banky – dokedy ešte ...

Stručná história vzniku

Centrálne banky (CB) nie je „deus ex machina“ – z neba nám zoslaná inštitúcia. Nevytvorili ju spontánne ani tržné mechanizmy – slobodný trh takúto inštitúciu nepotreboval niekoľko storočí a nepotrebuje ju ani v súčasnosti. Hneď na úvod je potrebné povedať, že centrálna banka je vlastne štátna banka vynútená zákonom. Na histórii vzniku centrálnych bánk jednotlivých štátov je najlepšie vidieť, kto takúto inštitúciu potrebuje, ku koho prospechu boli „umelo“ - zákonom vytvárané. Hlavné dôvody pre ktoré bola centrálna banka v každom štáte zriadená je:

- pre vládu, aby mala neobmedzenú moc vytvárať si podľa potreby finančné prostriedky pre úverovú expanziu a inflačnú fiskálnu politiku – čo je potom zdrojom moci politickej i hospodárskej – vláda má možnosť jednoducho a bez zodpovednosti prerozdeľovať bohatstvo vytvoreného občanmi.

Najlepšie to vystihol Mayer Amsched Rotshschild ¹⁾, ktorý už v r.1797 povedal: *"Dajte mi právo tlačiť a ovládať peniaze štátu a je mi jedno, kto píše jeho zákony."*

- pre komerčných bankárov, vytvorenie systému s bankou – veriteľom poslednej inštalácie, ktorá bude udržiavať bankový systém čiastočných rezerv v chode (podľa potreby tlačením „fiat“ ²⁾ peňazí – ničím nekrytých peňazí), vznik centrálny banky je priamym dôsledkom systému bankovníctva čiastočných rezerv.

Vytvorením centrálnych bánk vznikol 2-stupňový bankový systém (Centrálna banka – 1.stupeň a komerčné banky – 2. stupeň), kde 1.stupeň –okrem iných funkcií, v podstate slúži 2.stupňu na jeho záchranu v prípade finančných problémov (banky v systéme čiastočných rezerv sú stále nelikvidné – sú stále dlžníkmi, v prípade, že by si všetci veritelia-vkladatelia chceli naraz vybrať svoje peniaze tzv. „run na banku“, tak banka skrachuje, lebo nemôže splniť svoje záväzky). Vytvoril sa ohromný systém morálneho hazardu, ktorého podstata je (zjednodušene povedané) v tom, že zisky si komerčné banky ponechajú, v prípade strát bánk 2.stupňa nastupuje centrálna banka , ktorá ich zachraňuje emisiou (tlačením) fiat peňazí a napumpuje ich (diskontnými úvermi, odkupovaním cenných papierov, atď.) do komerčných bánk, často aj s úverovou sadzbou = 0 % (napr.: tak to robí FED – Federal Reserve System – centrálna banka USA za prebiehajúcej hospodárskej krízy). Tieto straty komerčných bánk sa takto vlastne presunú prostredníctvom centrálny banky na plecia občanov, ktoré ich zaplatia cez infláciu, ktorá sa zvýši tým, že emisiou centrálny banky sa daná mena znehodnocuje.

História zakladania centrálny banky USA je poučná, presadzovali ju všetci významní bankári tej doby už od vzniku USA. Zodpovední senátori a prezidenti proti tomu tvrdo bojovali, vedeli aké nebezpečenstvo hrozí. Presne to verejne vyjadril prezident Thomas Jefferson ¹⁾ v r.1816: *„Som pevne presvedčený, že bankové inštitúcie sú nebezpečnejšie ako armády, a že myšlienka utrácania peňazí, ktoré budú splácať naši potomkovia, zvaných vládne výdaje, nie je nič iné ako podvod na vlastnej budúcnosti v ohromnom merít ku.“*

Pred založením centrálny banky sa stretli vtedajší najmocnejší bankári na tajnom rokovaní na ostrove Jekyll, kde pripravili paragrafové znenie zákona a po niekoľkoročnom lobovaní a nátlaku sa im ho podarilo konečne pretlačiť do amerického právneho poriadku – v r. 1913 vznikla americká centrálna banka (skratka: FED), ktorá funguje doteraz. O histórii vzniku centrálnych bánk bolo napísaných viacero prác, budem citovať Murray N. Rothbarda ³⁾, na tému vzniku centrálny banky Anglicka (Bank of England): *„V podstate táto inštitúcia vznikla ku koncu sedemnásteho storočia v Anglii ako podvodný “kšeft” medzi skoro skrachovanou vládou a skorumpovanou skupinou finančníkov“.*

1) Wikipedia

2) „fiat“ = staňte sa ... z latinčiny („fiat peniaze“ = „staňte sa peniazmi“, vytvorenie peňazí z „ničoho“, nekryté peniaze)

3) Murray N. Rothbard: The mystery of banking (New York, N.Y. : Richardson & Snyder, 1983)

V histórii centrálného bankovníctva je význačným medzníkom zrušenie „zlatého štandardu“⁴⁾ v USA (20 rokov po založení FED-u) zákonom, za prezidenta Roosevelta v r.1933 a zhabanie súkromného zlata občanov pod hrozbou vysokých pokút a dlhoročného väzenia. Základným cieľom zlatého štandardu je zabrániť inflačnému zvyšovaniu peňazí v obeh. Určitá zmeniteľnosť meny za zlato bola po 2.svetovej vojne ešte možná v rámci ustanoveného Brettonwoodskeho menového systému (1945 – 1971), ktorý ukončil prezident Nixon. Tým sa odstránila posledná brzda nehoráznemu zvyšovaniu peňažnej zásoby USA (vid' Graf č.4)

CIELE

So vznikom Slovenskej republiky vznikla aj Národná banka Slovenska (NBS) zákonom Národnej rady Slovenskej republiky č. 566/1992 Zb. z 18. novembra 1992 o Národnej banke Slovenska. Od 1. januára 2009 - dňa zavedenia eura v Slovenskej republike, sa stala súčasťou Eurosystemu, tvoriaceho systém centrálného bankovníctva eurozóny v rámci Európskeho systému centrálnych bánk (ESCB a ECB – Európska centrálna banka). Ciele centrálnych bánk sú v podstate podobné, nie sú medzi nimi zásadne rozdiely. V zákone o vzniku NBS sú deklarované tieto ciele: Hlavnou úlohou centrálnej banky je zabezpečenie stability meny a cenovej stability. Za tým účelom:

- a) určuje menovú politiku,
- b) vydáva bankovky a mince,
- c) riadi peňažný obeh, koordinuje platobný styk a zúčtovanie bánk a stará sa o ich plynulosť a hospodárnosť,
- d) vykonáva dozor nad vykonávaním bankových činností v rozsahu upravenom týmto zákonom a stará sa o bezpečné fungovanie a účelný rozvoj bankového systému

Podrobnejšie budeme analyzovať ako CB zabezpečuje stabilitu meny, na stabilite cenovej hladiny. V zásade udržiavanie cenovej hladiny CB dosahuje zmenou peňažnej zásoby, zmenami úrokovej sadzby (diskontná sadzba) pri úverovaní bánk t.j. určovaním ceny peňazí, určovaním povinných minimálnych rezerv komerčným bankám, určovaním úrokových sadzieb a obmedzovanie výšky úverov pre úvery poskytované bankami svojim klientom ako i možnosťami bankového dohľadu (hrozba odobratia bankovej licencie, nútená správa, ...). Menová politika CB sa musí vždy prispôbiť mocenskej autorite v danom štáte t.j. fiskálnej politike vlády. Deklarovaná nezávislosť CB a jej menovej politiky je potom iluzórna. Príkladom môže byť deklarovaná striktná nezávislosť menovej politiky ECB a skutočná menová politika v súvislosti s finančnou krízou Grécka, kedy na nátlak politickej moci EU, zachraňuje komerčné banky odkupovaním ich gréckych dlhopisov.

INFLÁCIA vs. DEFLÁCIA

Väčšina ekonómov je presvedčená, že inflácia je všeobecný rast cien, ktorý sa môže vyhodnotiť indexom spotrebiteľských cien - CPI⁵⁾ . Tento mylný názor ich potom vedie k tomu, že za infláciu sa považuje čokoľvek čo zvyšuje cenovú hladinu a centrálnu banku považujú za potrebnú inštitúciu na boj proti tejto inflácii.

4) Zlatý štandard – základné pravidlo menového systému, vymeniteľnosť meny za zlato, mena krytá zlatom

5) CPI - *Consumer price index* - z angl., vyjadruje cenovú hladinu ako priemernú úroveň cien spotrebného koša výrobkov a služieb, spotrebovávaných priemernou domácnosťou. Porovnáva teda náklady na nákup určitého nemenného súboru statkov. Súbor statkov vytvára niekoľko sto položiek, ktoré vystupujú ako reprezentanti. Každý reprezentant má v uvedenom koši svoju váhu. Váha je určená podielom výdavkov na daný statok na celkových výdavkoch domácnosti. Tieto váhy sú po určitú dobu fixné (cca 5 rokov), pretože ich štatistické zisťovanie je veľmi náročné.

Inflácia pritom je – ako to sám názov deklaruje – „nafúknutie“ množstva peňazí, **inflácia je zvyšovanie množstva peňazí** v obehu. Naproti tomu potom **deflácia je znižovanie množstva peňazí**. Zvyšovanie cenovej hladiny (CPI) je potom prejavom inflácie a znižovanie CPI je prejavom deflácie. Na grafe č.2 je znázornený vývoj cenovej hladiny USA v rokoch 1975 až 2000 porovnaním s rokom 1913 – rok vzniku FED (graf je prevzatý z lit. ⁶⁾). Z priebehu cenovej hladiny ako prejavu inflácie, môžeme jednoznačne konštatovať, že do vzniku centrálnej banky USA – FED sa inflácia udržiavala okolo nulovej hladiny. po vzniku FED-u došlo k bezprecedentnému zvyšovaniu inflácie, umocnenému ešte odstránením brzdy zvyšovania inflácie – zrušením zlatého štandardu v r.1933 a 1971. V súčasnosti je na svete cca 170 centrálnych bánk a všetky viac alebo menej zvyšujú ponuku peňazí – **žijeme v dobe inflácie**. Podľa monetaristov (viď literatúru ⁷⁾) je možné pripustiť nízke a konštantné zvyšovanie peňažnej zásoby, no ako to vyplýva z grafu č.1, i pri nízkej ročnej inflácii po dlhšiu dobu sa dosiahne veľmi vysokého kumulovania inflácie (na grafe č.1 k roku 1913). Z grafu č.3 je zrejmé, že priebeh vývoja cenového indexu USA od r. 1913 sa približne dosiahne, keby sme mali konštantnú ročnú infláciu vo výške cca 3,3 % - pripomínam, že v podmienkach vstupu do Európskej menovej únie – EMÚ je aj kritérium dosiahnutia ročnej inflácie menšej ako 3 %, na grafe č.2 a 3 je znázornené, k akej kumulatívnej inflácii sa po rokoch dostaneme – je to depresívny pohľad do budúcnosti. Porovnaním priebehu vývoja cenového indexu v USA po roku 1913 (graf č.2 a 3) a priebeh zmeny peňažnej zásoby USA (graf č.4) je jednoznačne zrejmé, že zmenu cenovej hladiny spôsobuje zmena peňažnej zásoby t.j. inflácia. To ukazuje jednoznačne na vinníka, ktorý to spôsobuje –centrálna banka USA - FED a inflačný bankový systém spôsobený bankovníctvom čiastočných rezerv.

Deflácia je zníženie peňažnej ponuky, ako uvádza Frank Shostak ⁸⁾ : „*Deflácia je začiatkom procesu ekonomického ozdravenia. Deflácia zastavuje proces zbedačovania naštartovaného predchádzajúcou peňažnou infláciou. V rozpore s presvedčením predstaviteľov hlavného prúdu ekonomického myslenia je deflácia tým, čo posilňuje tých, čo vytvárajú bohatstvo, čím oživujú ekonomiku. Deflácia nerobí nič iného, než že rozbíja ilúziu prosperity vyvolanú peňažnou infláciou*“. Defláciou „praskajú“ rôzne cenové bubliny vyvolané inflačným financovaním, napráva a nastavuje ekonomiku na skutočný stav. Analýza hypotetického stavu, keby sme mali ročnú defláciu konštantnú je znázornená na grafe č.5., na grafe č.1 je znázornený kumulatívny priebeh v porovnaní s infláciou. Z grafov je zrejmé, že pri deflácii nemôže nastať zvyšovanie cenovej hladiny, naopak - pri dostatočne dlhom pôsobení i nízkej deflácie sa cenová kladina približuje k nule t.j. ku kumulatívnej deflácii mínus 100 %.

V prípade hypotetického stavu, že existuje zlatý štandard – z čoho vyplýva, že sa nebude meniť peňažná zásoba a zostáva konštantná, tak rast ekonomiky sa musí prejaviť v deflácii. Bude klesať cenová hladina - tovar, služby budú stále lacnejšie. Kumuluje sa kapitál, odložená spotreba (depozity) sa budú s časom zhodnocovať, dlhy sa tiež budú zhodnocovať, bude sa podporovať veriteľ, ...- všetky parametre sa defláciou nastavujú na rast a budúcnosť. Nie ako v súčasnom inflačnom ekonomickom prostredí, ktoré je nastavené na okamžitú spotrebu, výhodné je zadlžovanie – podporujú sa dlžníci, bohatstvo sa ihneď prerozdeľuje. Jednoznačne prevažujú výhody deflačného prostredia nad inflačným. Aj snaha centrálnej banky o dosiahnutie nulovej cenovej hladiny je škodlivá, pretože zlikviduje deflačné zníženie cenovej hladiny, ktorá sa dosiahla ekonomickým rastom. Je otázne, či aj v súčasnosti rast ekonomiky nepôsobí deflačne (môžeme to pozorovať u IT-výrobníkov, kde ceny sústavne klesajú pre nevídaný technologický pokrok výroby a ani súčasné inflačné prostredie to nezlikviduje) na cenovú hladinu, ale potom súčasná inflácia deklarovaná hodnotou CPI je v skutočnosti o túto skrytú defláciu väčšia ($i_{SK} = i + d$, kde i = inflácia, d = deflácia).

6) Murray N. Rothbard: Peníze v rukou státu (Liberální institut, Praha 2001)

7) Milton Friedman: Za vším hledej peníze (Liberální institut, Praha 1997)

8) Frank Shostak : www.libinst.cz/stranka.php?id=14

ZÁVER

Takmer storočná história centrálnych bánk je históriou enormnej inflácie a úverovej expanzie (viď priložené grafy, v Tab.1 je uvedený súčasný stav vonkajšej verejnej a privátnej zadlženosti jednotlivých štátov, napr. USA = 13,45 biliónov US-dolárov). Dokedy ešte sa deficitná fiskálna politika štátov a bankový systém založený na inflácii a úverovej expanzii udrží? Z histórie hospodárskych cyklov, finančných i hospodárskych kríz, inflácie a s ňou súvisiacim prerozdeľovaním bohatstva a ožobračovaním občanov, vyplýva ponaučenie – primárnou a hlavnou príčinou je činnosť centrálnych bánk a bankového systému čiastočných rezerv. Centrálné bankovníctvo je pre slobodný trh systémová chyba, s ktorou slobodný trh nemôže koexistovať. Je to posledný relikť stalinského socializmu, funguje ako akási „Centrálna plánovacia komisia“ v skrachovanom socialistickom hospodárstve, ktorá určuje cenu peňazí, a tým riadi a ovplyvňuje ekonomiku krajiny. Ako skrachovala centrálna plánovaná socialistická ekonomika, ktorá nemôže principiálne fungovať pre nemožnosť ekonomickej kalkulácie.^{9), 10)}, tak skrachuje aj „socialistická“ ekonomika riadená centrálnou bankou a to z toho istého dôvodu – nemožnosti určenia „správnych“ úrokových sadieb od stola pri sedení vedenia centrálnej banky. Keďže hospodárstvo na svete je v súčasnosti riadené centrálnymi bankami prostredníctvom moci nad emisiou peňazí a určovaní ich ceny, tak potom na svete nie je slobodné tržné hospodárstvo, slobodný trh, na svete nie je kapitalizmus. Peniaze sú krvou ekonomiky – preto pokiaľ bude existovať centrálné bankovníctvo, tak nemôže existovať slobodná tržná ekonomika – kapitalizmus. Už pri mnohých hospodárskych krízach v minulosti aj súčasnosti sa slobodný trh snažil liečiť t.j. likvidovať centrálné banky ako umelý a chybný systémový prvok, no vplyvom politickej moci sa to ešte nikdy nepodarilo. Vládna moc sa nechce zbaviť inštitúcie, pomocou ktorej sa ľahko získavajú zákonom neodsúhlasené dane cez riadenú infláciu a môže sa ľahko prerozdeľovať bohatstvo vytvorené občanmi. Takýto stav nie je možné udržiavať donekonečna. Zadlžovanie štátov sa nabaľuje formou „snehovej gule“. Ekonomiku cez peniaze ovláda a riadi štát, preto je zodpovedný za každú minulosť, súčasnú aj budúcu krízu. Budú ale prichádzať čím ďalej tým rozsiahlejšie a hlbšie hospodárske krízy. Súčasnej moci sa ešte darí presviedčať verejnosť, že za krízu môžu „nenažratí“ kapitalisti, voľný trh, kapitalizmus – riešením preto je vraj viac obmedzení slobodného trhu, viac regulácií štátom. Týmto nám štát pripravuje ešte častejšie a ďaleko hlbšie krízy. Dokedy to budú občania trpieť? Pravdepodobne dovedy, kým štát nevyvolá takú hlbokú krízu, že hyperinfláciou ožobračí drvivú väčšinu svojich občanov alebo to bude trvať dovedy, pokiaľ si občania – voliči v dostatočne veľkom množstve neuvedomia k akému nehoráznemu zadlžovaniu dochádza, ako nehorázne sú okrádani a manipulovaní a vynúti si zmenu. Východiskom je zavedenie slobodného bankovníctva (free banking), ako to analyzuje Hayek¹¹⁾, dokonca o potrebnej zmene centrálného bankovníctva hovorí aj Jerry Jordan¹²⁾, prezident FED of Cleveland a spomeniem tiež niektorých súčasných teoretikov slobodného bankovníctva ako Selgin, White, Dowd, Hoppe, Salerno či H.de Soto.

Tim Evans na svojej prednáške: „Význam klasickej liberálnej politickej ekonómie pre súčasnosť a ekonomické reformy“ usporiadanej Konzervatívnym inštitútom v Bratislave dňa 20.09.2010 deklaroval výzvu: „*Je čas, aby sme všetci pochopili a vysvetľovali, že krízy sú výsledkom zlyhania štátu a že potrebujeme menej štátu a viac slobody*“.

9) Ludwig von Mises: „Economic Calculation in the Socialist Commonwealth (London, 1935)

10) Dalibor Roháč: „Misesov vs Hayekov argument o nemožnosti ekonomickej kalkulácie v socializme (Bratislava 2003)

11) F.A.Hayek: „Soukromé peníze“ (Liberální institut, Praha 1999)

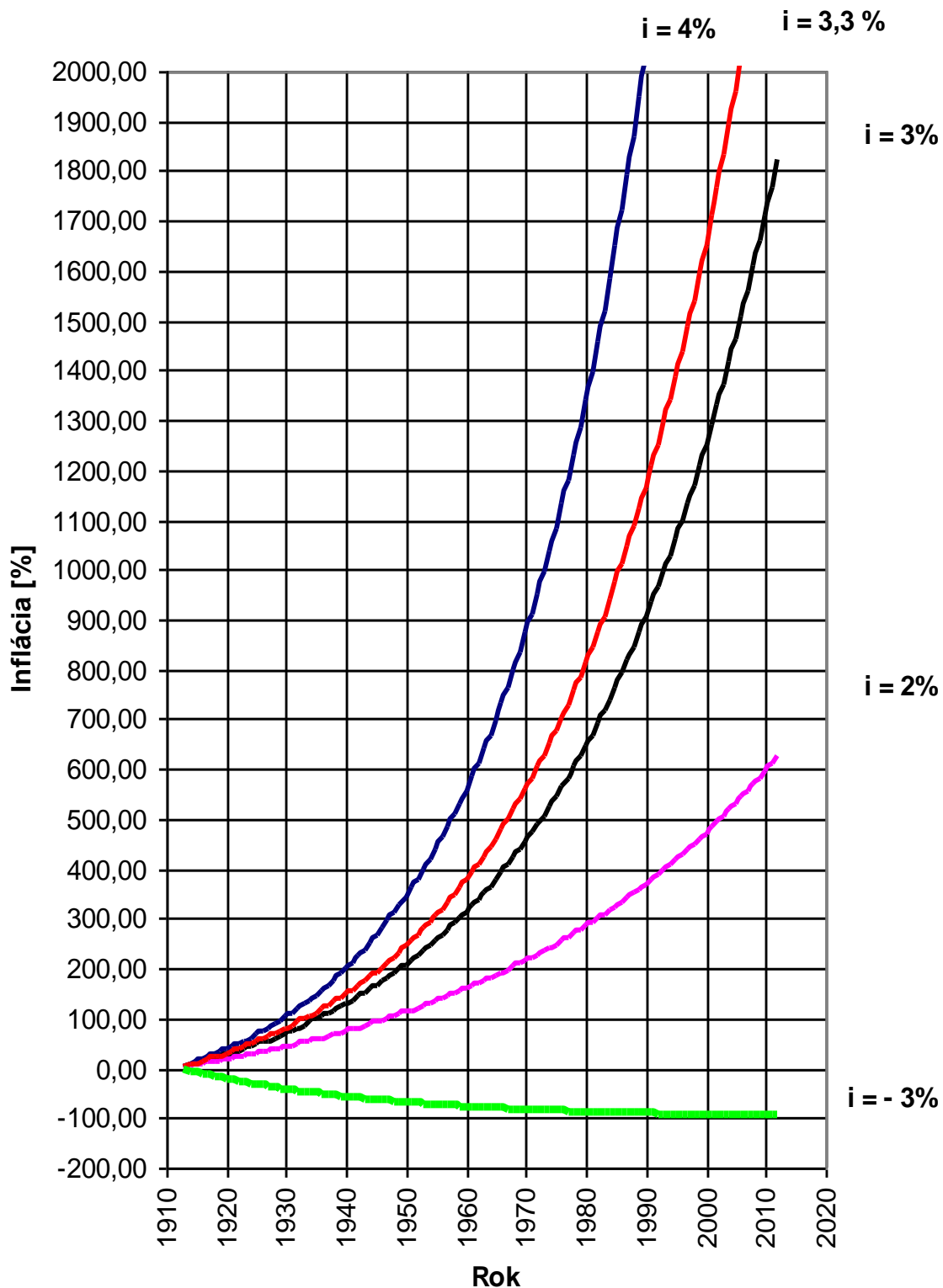
12) Jerry Jordan: Změněná úloha centrálních bank v XXI. století (Liberální institut, Praha 1999)

LITERATÚRA

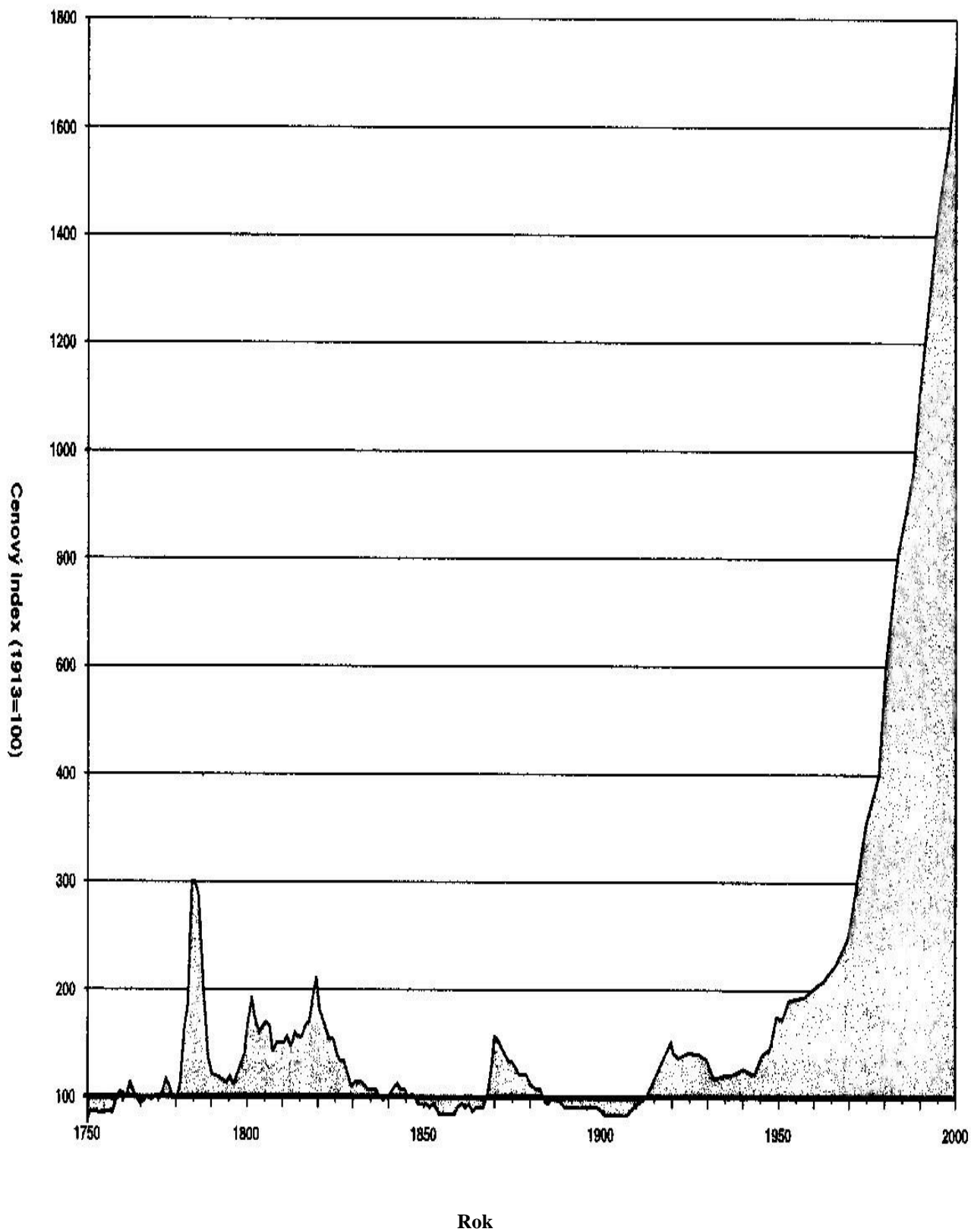
- Bastiat, Frédéric: *Co je vidět a co není vidět*. Liberální institut, Praha 1998.
- Friedman, Milton: *Za vším hledej peníze*. Liberální institut, Praha 1998
- Friedman, Milton: *Za vším hledej peníze*. Liberální institut, Praha 1997.
- Hayek, Friedrich: *Soukromé peníze*. Liberální institut, Praha 1999.
- Hazlitt, Henry: *Ekonomie v jedné lekci*. Praha, Liberální institut 1999.
- Jordan, Jerry: *Změněná úloha centrálních bank v XXI. Století*. Liberální institut, Praha 1999.
- Mises, Ludwig von: *Economic Calculation in the Socialist Commonwealth*. London, 1935.
- Mises, Ludwig von: *Lidské jednání*. Liberální institut, Praha 1999.
- Revenda, Z.: *Centrální bankovnictví!* Praha, Management Press 1999.
- Roháč, Dalibor: „Misesov vs Hayekov argument o nemožnosti ekonomickej kalkulácie v socializme“. Bratislava 2003
- Rothbard, Murray N.: *The mystery of banking*. New York, N.Y.: Richardson & Snyder, 1983
- Rothbard, Murray N.: *Peníze v rukou státu*. Liberální institut, Praha 2001.
- Shostak, Frank: www.libinst.cz/stranka.php?id=14
- Thomay, Martin: „Vznik a vývoj regulácie bánk a alternatíva slobodného bankovníctva“. Inštitút pre slobodnú spoločnosť, Bratislava 2004.

Graf č.1: Inflácia - kumulatívna

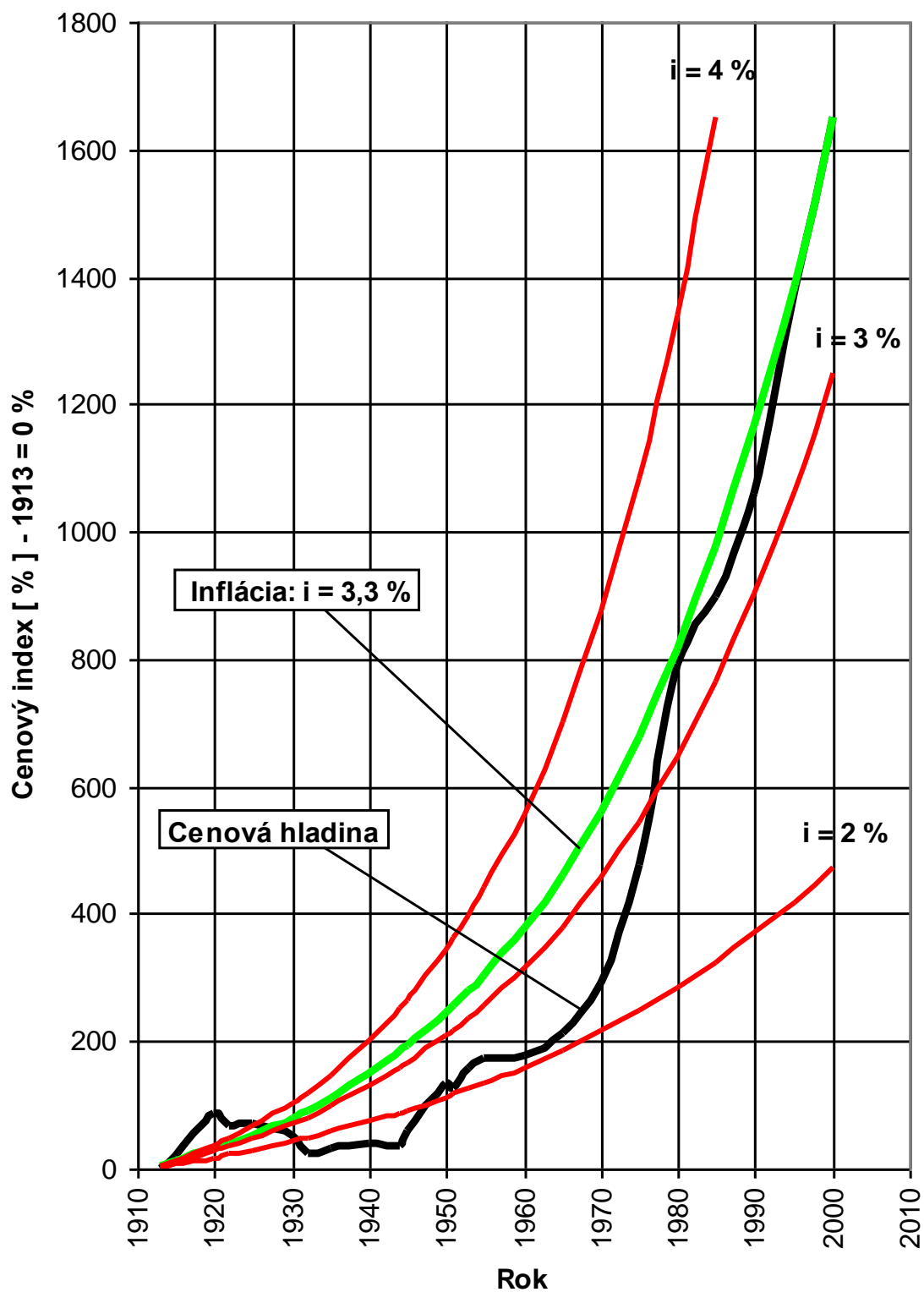
Ročná inflácia: $i = \text{konšt.}$

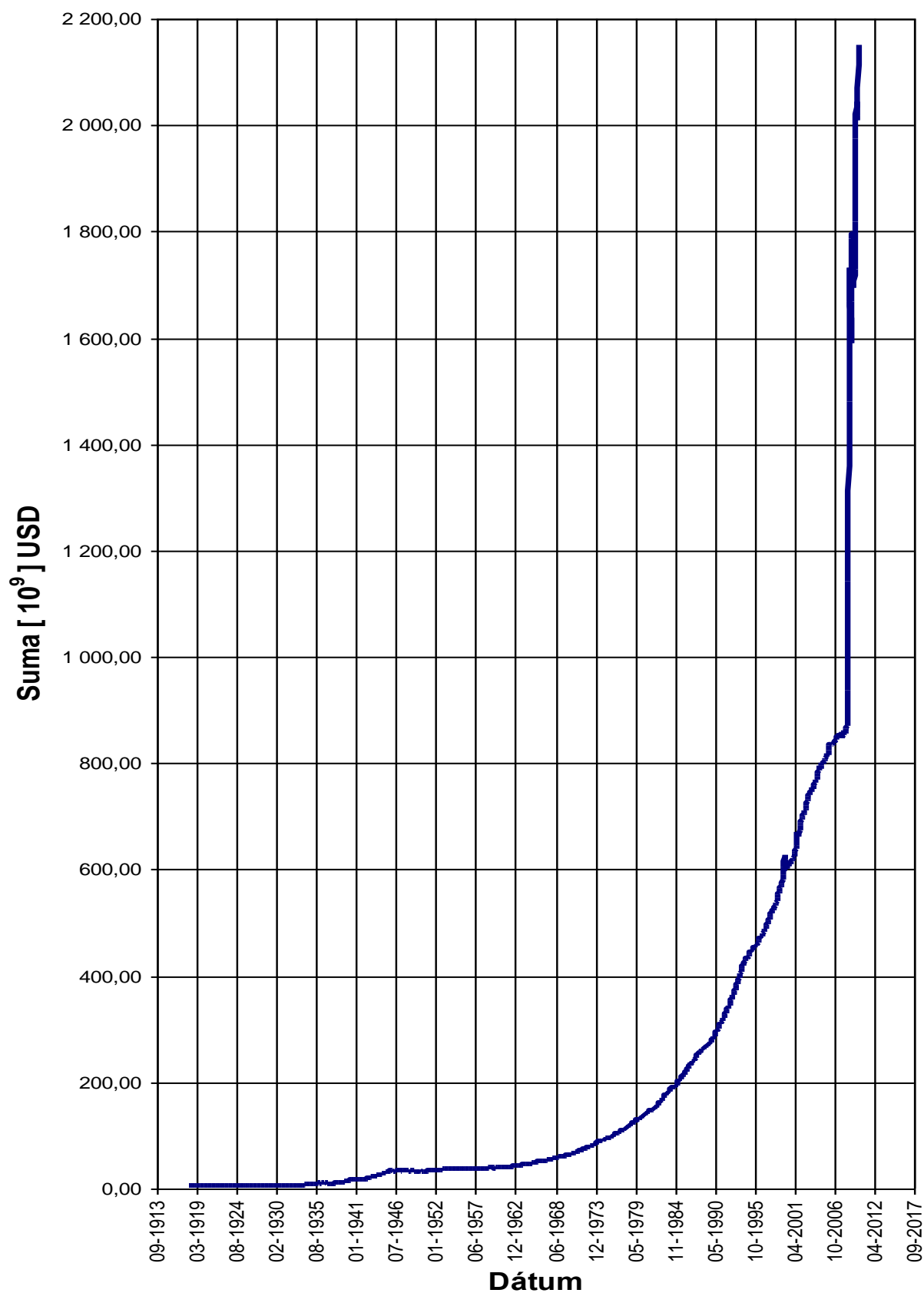
Graf č.2: Vývoj cenovej hladiny USA v r. 1750 - 2000

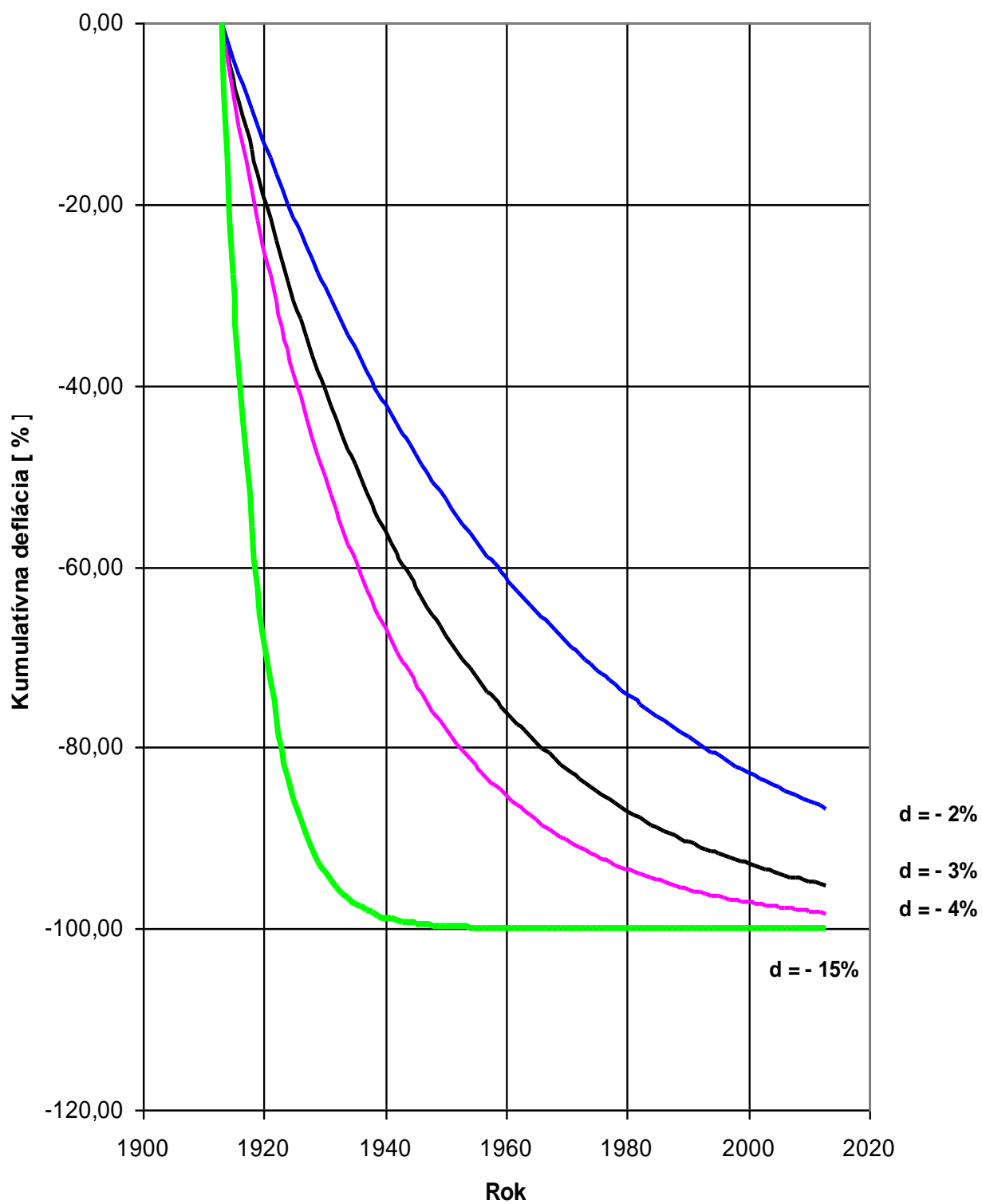
**Graf.č.3: Vývoj cenovej hladiny USA
a porovnanie s konšt. ročnou infláciou**

Graf č. 4: **Zmena peňažnej zásoby USA**
(FED St.Louis)

Graf č.5: **DEFLÁCIA - kumulatívna**
d = konšt

Tab.č.1: VONKAJŠIA ZADĹŽENOSŤ KRAJÍN

- údaje sú úhrnom verejného a privátneho dlhu k neresidentom, splatný v medzinárodne akceptovaných menách, tovaroch alebo službách, nie sú uvedené v parite kúpnej.

Zdroj: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2079rank.html>

RANK	COUNTRY	DEBT - EXTERNAL	DATE OF INFORMATION
1	<u>United States</u>	\$ 13,450,000,000,000	30 June 2009
2	<u>United Kingdom</u>	\$ 9,088,000,000,000	30 June 2009
3	<u>Germany</u>	\$ 5,208,000,000,000	30 June 2009
4	<u>France</u>	\$ 5,021,000,000,000	30 June 2009
5	<u>Netherlands</u>	\$ 3,733,000,000,000	31 December 2009
6	<u>Spain</u>	\$ 2,410,000,000,000	30 June 2009
7	<u>Ireland</u>	\$ 2,287,000,000,000	30 September 2009
8	<u>Japan</u>	\$ 2,132,000,000,000	30 June 2009
9	<u>Luxembourg</u>	\$ 1,994,000,000,000	30 June 2009
10	<u>Switzerland</u>	\$ 1,339,000,000,000	30 June 2009
11	<u>Australia</u>	\$ 920,000,000,000	31 December 2009 est.
12	<u>Canada</u>	\$ 833,800,000,000	30 June 2009
13	<u>Austria</u>	\$ 808,900,000,000	30 September 2009
14	<u>Sweden</u>	\$ 669,100,000,000	30 June 2009
15	<u>Hong Kong</u>	\$ 655,100,000,000	30 September 2009
16	<u>Denmark</u>	\$ 607,400,000,000	30 June 2009
17	<u>Greece</u>	\$ 552,800,000,000	30 June 2009
18	<u>Norway</u>	\$ 548,100,000,000	30 June 2009
19	<u>Portugal</u>	\$ 507,000,000,000	30 June 2009
20	<u>Russia</u>	\$ 369,200,000,000	31 December 2009 est.